

Собчук Л. В.,
Тернопільський національний економічний університет

ДО АНГЛОМОВНОЇ РЕЦЕПЦІЇ МАЛОЇ ПРОЗИ МИКОЛИ ВІНГРАНОВСЬКОГО

Стаття присвячена проблемі аналізу англomовних перекладів у відповідності до компаративістичної парадигми дослідження. Розглянуто збереження всіх нарративних особливостей тексту-оригіналу в англomовних перекладах М. Вінграновського.

Ключові слова: нарратив, нарративні особливості, компаративістична парадигма, англomовні переклади.

Статья посвящена проблеме анализа англomовных переводов в соответствии с компаративістической парадигмой исследования. Рассмотрено сохранение всех нарративных особенностей текста-оригинала в англomовных переводах Н. Винграновского.

Ключевые слова: нарратив, нарративные особенности, компаративістическая парадигма, англomовные переводы.

The article deals with analysis of English translations according to the comparative paradigm of investigation. The author confirms the narrative peculiarities of the M. Vinhranovsky's texts are preserved in English translations.

Keywords: author's narrative, narrative peculiarities, comparative paradigm, English translations.

Проблема художнього перекладу з огляду на його роль у сфері компаративістичних досліджень значно зросла на сьогоднішній день. Виходимо з того, що “переклад – складне явище, яке можна розглядати з різних позицій (з точки зору лінгвістики, стилістики, етнопсихології та ін.). Але як посередник (media) у міжнаціональному та міжлітературному спілкуванні він належить до сфери прикладної компаративістики. І навіть у цій сфері феномен перекладу виявляється у різних аспектах” [7, с. 257].

Наявність спеціальної дисципліни, предметом якої є переклад, тобто перекладознавства, робить необхідним з'ясування питання про взаємозв'язок його з компаративістикою. У статті Р. Гром'яка “Літературознавча компаративістика та перекладознавство: дотичність, перетини, колізії” автор аналізує можливі точки перетину перекладознавчого й компаративістського дослідження тексту й приходять до висновку, що “перекладознавці”, які зважають на весь комплекс проблем, пов'язаних із міжлітературною рецепцією, правильно ставлять і питання, що належать до компетенції класичної компаративістики, однак відзначає, що “на жаль, рідко хто з перекладознавців по суті враховує літературознавство в повному обсязі, а компаративістику зокрема” [2, с. 51-58].

За умови перетину інтересів і професійних практик перекладознавця і компаративіста наголошується на істотних відмінностях, основними серед яких виступають “засоби вербалізації їхніх дискурсів”. Таким чином, стаття підсумовує досвід компаративістських та перекладознавчих розвідок останніх десятиліть в Україні, наголошуючи на тому, що “кооперація, координація зусиль різних фахівців конче потрібна. Звісно при усвідомленні різних спонук, неоднакових можливостей і засобів” [2, с. 57].

У цьому сенсі постає ряд практичних аспектів дослідження у сучасному порівняльному літературознавстві. Насамперед, йдеться про відтворення у перекладах національних особливостей, національної психології, характерів героїв твору, а також про специфіку нарації. Для перекладача надзвичайно важливим є те, як його “витвір” сприймається в іншомовному середовищі. Незаперечним є той факт, що українська та англomовна літератури як духовні витоки народів, чії історичні долі дуже відрізняються одна від одної, а також приналежність мов до різних генетично неблизько споріднених, з різними принципами образотворення, – дуже відмінні між собою. Тому проблема рецепції україномовного твору в англomовному світі постійно породжує ряд труднощів як у перекладачів, так і літературознавців та літературних критиків.

Аналізуючи це питання, О. Потебня, філолог, котрий один із перших у вітчизняній науці звернув увагу на проблему перекладу у контексті мовних досліджень, вже наголошував на тому, що один і той самий художній твір, один і той самий художній образ по-різному впливають на різних людей, і на одну і ту саму особу в різний час. У теорії О. Потебні важливе місце відводиться когнітивній функції літератури, а також іншим психологічним аспектам сприймання та розуміння художньої творчості (зокрема, її закорінення в національний ґрунт).

Цікаві підходи до проблеми перекладу знаходимо і в інших дослідників, зокрема О. Веселовського, М. Бахтіна, В. Коптілова, сучасних українських та російських науковців, зокрема П.М. Топера, котрий у своїй монографії “Переклад у системі порівняльного літературознавства” (2000) докладно розглянув питання про функціонування перекладних творів в іншомовних літературах, роль літературознавчої критики в оцінюванні перекладів. Цінними для нашого дослідження є думки (Г. Сиваченко, Р. Гром'як, М. Лановик, В. Остапчук, О. Тетеріна) про особливості перекладацьких методів та підходів у системі літературознавчої компаративістики.

Під таким кутом зору аналізуємо тут твори Миколи Вінграновського “Білі квіти” та “Скриня” англійською мовою. При цьому беремо до уваги всі аспекти й елементи перекладотворення, які взаємодіючи, пов'язуються в єдине ціле. Передусім звертаємо увагу на способи передачі нарративних структур, в яких відбиті особливості людської психології. У такому випадку діє ряд відношень: автор – дійсність – художній твір – читач, а в літературний процес включаємо ще й особу перекладача, перекладача-наратора, і всі процеси, що відбуваються в його свідомості при перекладі – рецепція, осмислення, відтворення іншою мовою.

Звертаємо особливу увагу на те, що для того, аби художній переклад був бездоганим, з точки зору мовознавства – вистачить порівняльної стилістики двох мов, а під літературознавчим кутом зору необхідна порівняльна поетика “двох поетичних мов, двох образних структур”, які зважають на текстуальну інтерференцію.

Основною характеристикою поетичної мови є її образність. Образність твориться на всіх рівнях мовної структури, адже образне навантаження можуть мати будь-які елементи художнього тексту: лексичні, граматичні,

синтаксичні, чи фонетичні явища. В. Коптілов, ставлячи питання про критерії оцінки перекладу, неодноразово наголошував на необхідності аналізу ритміки та римування, звукопису та метафоричності мови оригіналу та перекладу, закликав перекладачів звертати особливу увагу на фонетичні, лексичні, ритмічні особливості оригіналу, бо через них пізнається його ідейно-образна структура.

Передача особливостей оригіналу художнього тексту – завдання перекладача. Від вдумливого відчитання ним художнього тексту з авторськими акцентами та інформацією багато в чому залежить відповідність його іншомовній версії.

Художній світ М. Вінграновського торує один із векторів у культурний простір українсько-американського горизонту. У цьому аспекті слід відзначити заслугу Юрія Луцького, доктора філософії зі сдов'янських мов, котрий разом із дружиною Мойрою перекладав твори багатьох українських письменників. Серед них – новела “Білі квіти” – маловідома (а, можливо, й невідома) широкому колу українських читачів новела (чи етюд), бо в жодному з сучасних видань прозових творів письменника її немає. Вперше ми мали змогу познайомитись із цим твором в англomовному виданні “Modern Ukrainian Short Stories”, підготовленому групою перекладачів під редакцією Ю. Луцького у США, з метою ознайомлення американських читачів з особливостями української прози.

Чому у перекладача виникло бажання перекладу власне новели “Білі квіти”, чи були приятельські стосунки між Ю. Луцьким і М. Вінграновським нам невідомо, але перекладач представив читачам вартісну англomовну інтерпретацію українського тексту. Насамперед, простежуємо збереження наративних особливостей твору, оскільки “кожна оповідь неминуче потребує інтерпретації, а наратив – це оповідь, яка завжди може бути інтерпретована та розказана по-іншому” [8, с. 192]. Хоча, варто зазначити, що часто в англійському тексті з'являється оповідач там, де в оригіналі важко визначити його особу. Це зумовлюється необхідністю наявності підмета в англійському реченні: “Чекалося осені. – We were waiting for fall” [12, с. 186-187].

Першоособовий наратор, розповідаючи історію зі свого полювання на качок, згадує про особисті стосунки з коханою жінкою, накладаючи текст-спогад на основний текст оповіді, зазвичай, у формі діалогів. Перекладач вдало інтерферує ці діалоги-накладання, не порушуючи змісту і структури тексту:

– Я люблю тебе. А тобі це ні до чого.	I love you, but you don't care.
– Ні.	No.
– Що – ні?	What do you mean, no?
– Так. Тобто мені це ні до чого.	Yes, I don't care.
– Не бреш. Ти брешеш?	Don't lie. You're lying?
– Брешу.	Yes, I am.
– Бо ти дурний. Ти дурний, аж крутишся. Ну, не будь дурним, дорогесенький мій, ну, не будь.	You are a fool, a big fool. Don't be so silly, darling.
– Добре, не буду.	All right. I won't.
– Не смійся. Тільки не смійся, бо що ж мені тоді робити?	Don't laugh. What can I do if you laugh?
– Добре.	All right.

[12, с. 188-189].

Як бачимо, діалог перекладено майже дослівно. Лише при перекладі “ти дурний, аж крутишся”, перекладач інтерпретує по-своєму, переклавши “You are a fool, a big fool”.

При перекладі особливих україномовних реалій перекладач застосовує різноманітні перекладознавчі прийоми, зокрема: Синюха – Synyukha; село Тридуби перекладач відтворив як Three Oaks, що дозволило дати можливість додаткового пояснення англomовному читачеві. Бачимо, що перекладач використовує і трансформаційні прийоми різного рівня – описовий переклад (огірок – жовтяк – a yellow cucumber, квас – kvas, a sour drink, шумовиння води – the rushing water).

З метою доброго розуміння новою читацькою аудиторією незвичайних у перекладі українських слів та виразів перекладач генералізує їх, подаючи свої відповідники, інтерферуючи своє бачення на письменницький текст: мені пахне мандрівочка – I have to travel; той, у кого ти мене відбив – my old boyfriend; горенько ти моє – poor dear; щастячко – darling. Тут слід говорити про так звану зміну “точок зору” у художньому творі, про “дистанцію” між точками зору автора/наратора/перекладача, тому що “перекладацька точка зору є специфічним виявом фокалізації в іншомовному творі” [8, с. 200]. Інтерференція “точки зору” перекладача на “точку зору” наратора/автора неминуче відбувається при перекладі з однієї мови на іншу. Тут є сенс говорити і про наратора-перекладача, який не лише інтерпретує текст засобами перекладознавства, але й вносить свої особливості у художній твір, звичайно, не нівелюючи його, не порушуючи цілісної картини художнього світу твору: “. . . перекладачам належить забезпечувати зв'язок між реальним та художнім світами, а у ширшій перспективі, – між реальними світами автора, читачів та художніми світами твору. Вони повинні вибудувати дискурс іншомовного твору, щоби його слова сприймалися як достовірні, автентичні, переконливі, щоби вони мали владу. Для цього перекладач, як і автор, говорить від імені наратора, і промовляє так, ніби він і є наратором” [8, с. 202-203].

М. Вінграновський – відомий майстер у використанні персоніфікації. Зазначимо, що М. і Ю. Луцькі майстерно відтворили ті абзаци, передавши адекватно україномовний текст: “Але тут із блекоти вийшов білий запах квітів (курсив наш. – Л.С.). Вийшов він тихо і світло, тихо і світло торкнувся мого обличчя, торкнувся, міцніючи, ще раз, біло глянув на темніючу воду – засріблилася вода, повела синіми плечима, і соняшні промені, нанизуючись на його білий повів, наче обілялися і вже пахучо звучали в сизу вечорність до білих хат над срібною Синюхою”. Його англomовний відповідник: “The smell of white flowers came out of the henbane. It came quietly and radiantly, touching my face and in a little while fell over the dark water making it white. The water sparkled with silver, shrugged her shoulders and the sun's rays bathed in the white breeze become whiter and shone fragrantly at evening over the white houses and the silver Mount Synyukha” [12, с. 200-201].

Таким чином, проаналізувавши англomовну версію новели М. Вінграновського "Білі квіти", майстерно виконану М. і Ю. Луцькими, відзначаємо її точність, адекватність, комунікативну рівноцінність оригіналу, застосування новітніх підходів до процесу перекладу, збереження усіх нарративних особливостей тексту-оригіналу.

Іншим, не менш цікавим у перекладацькому сенсі, твором є оповідання М. Вінграновського "Скриня". Уже з першого речення першоособовий оповідач знайомить своїх читачів з головною героїнею твору – відьмою, бабою Тимохтеїхою: "У селі жила відьма. Я її добре знав, знав, хто і коли в неї буває. Сама відьмина хата стояла над яром у грушах та у квітах, і що було у відьми – то це скриня. Але про скриню я розкажу пізніше, а зараз розповім про саму відьму, про бабу Тимохтеїху" [1, с. 303]. Розглянувши англomовний уривок з цього оповідання "Скриня" ("The Chest"), констатуємо той факт, що перекладач називає бабу Тимохтеїху просто "відьмою" ("the witch"), опускаючи власне її ім'я, яке має колоритне національне звучання. Враховуючи думку перекладознавця, що "відіменні деривати з суфіксом -иха створюють конотацію інтимної близькості, української мовної стихії і є структурно конотативною реалією української мови стосовно англійської" [3, с. 164-165], зауважуємо, що перекладач даремно вилучає цю реалію, доцільніше було б, на нашу думку, послуговатися прийомами транслітерації, та транскрипції, або одночасно прийомом калькування, що дозволило б йому включати додаткові пояснення англomовному читачеві щодо походження та значення екзотичних українських імен.

Баба Тимохтеїха дуже схожа на головну героїню оповідання В. Шевчука "Голос трави" стару чаклунку Івануку Галайдиху на прізвище Жабуниху. Такі народні фантастичні оповідання є виявленням народного духу, народного світосприйняття, його образного мислення. Оповідання належить до тієї художньої течії, що названа міфологічною. "Вінграновський любить міфологію, вміє нею користуватися. Його міфи не мають нічого спільного з книжністю, тобто вони йдуть не від літератури, а від народних уявлень", – вважає дослідник творчості М. Вінграновського Т. Салига [9, с. 162]. Тому, на відміну від оповідання "Голос трави", де автор повністю відсторонюється від тексту, переадресовуючи читачів до уявного оповідача, М. Вінграновський показує світ очима малого хлопчика, крізь призму дитячого світосприйняття.

Слід сказати, що дитина не боїться відьми: в її душі бабине відьомство викликає прагнення його "розсекречення", потяг до пізнання таємниць світу. Домовившись із бабою Тимохтеїхою побачити дивних її гостей, малий хлопчик змушений сидіти в очереті біля груші, щоб дочекатися зустрічі з Білим Сном, його дружиною Сонихою та двома Соненятами.

Знайомлячи читача з образом білого сну, оповідач так зображає його: "Я оглянувся і побачив: згори по снігу тихенько тупав Білий Сон. Він був білий і круглий, як півпуда муки, на маленьких чорненьких лапках, і мордочка була у нього. Очки маленькі, чорненькі, – насіннячко маку, – а носик, то наче у їжачка" [1, с. 304]. Повертаючись до англomовного перекладу цього уривка, відзначаємо окремі неточності: "I turned round and saw White Sleep plodding quietly downhill through the snow. White and round like a sack with flour, he walked on little black paws. He had a pair of black peepers the size of poppy seeds, and a snout like a hedgehog's" [11, с. 12], констатуємо, що надалі при описі Сонихи, яка була кругленькою, біленькою, маленькою, перекладач випустив епітет "біленька", подаючи її лише як "diminutive round-shaped wife" (дружина мініатюрна, маленька, кругленька. – переклад наш. – Л.С.). Також перекладач не вживає авторських слів Сониха, Соненята, а застосовує трансформаційні прийоми різного рівня, зокрема описовий переклад (Сониха – White Sleep's Wife, Соненята – White Sleep's children).

Вдумуючись у переклад слів, що вживаються на позначення відьмацтва та пов'язаних з ним уявленнями та забобонами, гадаємо, що перекладач використав відповідний набір слів з англійського фольклору, вживши значну кількість синонімів та створивши в такий спосіб уявлення про події в тексті як про фантастичні та казкові:

очорнишся і станеш чортякою – you turn into a devil yourself;

Сон-Предвісник-Білий – White Immemorial Sleep;

чорти колошкають мене – devils keep pestering me;

відьомська гульня – witches' game;

кодло стало в коло – the crew formed a circle.

Таким чином, провівши спостереження над лексико-стилістичними особливостями оригіналу та перекладу, приходимо до певного висновку. Вважаємо, що перекладач вміло застосував міжмовні трансформаційні прийоми. Однак, відзначаємо часте і, напевне, не завжди виправдане прагнення до інтерпретації тексту на англomовну аудиторію, що подекуди призводить до втрати національного забарвлення та значної ентосецифічності оповідання М. Вінграновського "Скриня".

З іншого боку, вагомий здобуток перекладача – це майстерне відтворення емоційних барв оригіналу та збереження ліризму оповідання і багатой поетики. Оповідання М. Вінграновського насичене образами, які автор утворює за допомогою епітетів, порівнянь, метафор.

Важливим змістоутворюючим і стилеутворюючим компонентом у прозі письменника є персоніфікація "персоніфікація поетизує його прозу, ліризує її, промовляє до серця" [9, с. 162]: "Спить камінь посеред снігу. Спить абрикоса над повієм над кручею. Нічого не чути. Тільки чути, як десь гавкає уві сні собака та вода гріє щоки під снігом." [1, с. 304]. В англomовному перекладі відтворено всі особливості поетичного світу письменника, особливості його наративу: "A stone was sleeping in the snow. And apricot tree was dozing over the bindweed hanging down a bluff. I didn't hear a sound, except for a dog barking in his sleep somewhere and the water warming its cheeks under the snow" [11, с. 12].

Таким чином, відзначаємо майстерність перекладача у відборі одиниць перекладу та виборі відповідних еквівалентів, в адекватному відтворенні художньої майстерності письменника, що сприяло близькості і доброму розумінню його англomовній читацькій аудиторії. Перекладач відтворює психологічний стан дитини-оповідача, який сприймає весь світ відьом, чортів (серед них, до речі, його батько, інші поважні люди села) по-доброму, по-дитячому. Тому завершує твір такими словами: "Все на світі шукає добра і любові" [1, с. 210], і, відповідно, його англomовна версія: "Everything in the world seeks goodness and love" [11, с. 18].

Література:

1. Вінграновський М. С. Вибрані твори. У 3 т. – Т. 1 : Поезії / Вступна стаття Т. Салиги. – 400 с., Т. 2 : Северин Наливайко : Роман / Вступна стаття І. Дзюби. – 400 с., Т. 3 : Повісті й оповідання. – 352 с. – Тернопіль : Богдан, 2004.
2. Гром'як Р. Т. Літературознавча компаративістика та перекладознавство : дотичність, перетини, колізії // Слово і час. – 2002. – № 8. – С. 49-58.
3. Зорівчак Р. П. Реалія і переклад. (На матеріалі англomовних перекладів укр. прози). – Львів : Вид-во при Львівському університеті, 1989. – 216 с.
4. Коптілов В. В. Актуальні питання українського художнього перекладу. – К. : Вид-во Київського ун-ту, 1971. – 130 с.
5. Коптілов В. В. Першотвір і переклад. Роздуми і спостереження. – К. : Дніпро, 1972. – 215 с.
6. Коптілов В. В. Теорія і практика перекладу. Навч. посіб. – К. : Юніверс, 2002. – 280 с.
7. Лановик З. Художній переклад як проблема компаративістики. Літературознавча компаративістика. Навч. посібн. / Ред. Р. Т. Гром'як. – Тернопіль : ТДПУ, 2002. – С. 256-262.
8. Лановик М. Теорія відносності художнього перекладу. Літературознавчі проєкції. – Тернопіль : ТНПУ, 2006. – 470 с.
9. Салига Т. Микола Вінграновський : Літературно-критичний нарис. – К. : Радянський письменник, 1989. – 167 с.
10. Топер П. М. Перевод в системе сравнительного литературоведения. – М. : Наследие, 2000. – 254 с.
11. Vinhranovsky M. Summer Evening. Short stories. – Kiev : Dnepro Publishers, 1987. – 36 p.
12. Luckuj Y.S.N. Modern Ukrainian Short Stories. – Ukrainian Academic Press. – Englewood, Colorado, 1995. – 230 p.